

RUS ELEŞTİRİ TARİHİNDE F.M. DOSTOYEVSKİ

Leylâ HAFIZOĞLU*

ÖZET

Rus eleştiri tarihinde Dostoyevski'yle ilgili birçok yorum vardır. Makalede bu yorumları yıllara ve ideolojik yaklaşımlara göre sınıflandırarak tanıtmaya çalıştım.

Daha ilk eseriyle edebiyat çevrelerinin yoğun ilgisiyle karşılaşan Dostoyevski'nin özgün yeteneği ilk olarak çağdaş Rus eleştirisinin kurucusu Vissarion Bellinsky tarafından fark edilmiştir. Büyük romanlarını yazdığı yıllarda Bellinsky ölmüştür ve ardılları ile Dostoyevski'nin arasındaki ilişkiler soğumuştur. Dostoyevski'nin sanat dünyası, kişi yaşamını tümüyle toplumsal şartlara bağlayan eleştirmenler tarafından anlaşılammıştır.

Yirminci yüzyılın başında, Rus Devrimi öncesinde sembolistler Dostoyevski'yi yeniden "keşfetmiştir". Bununla birlikte sembolistler, Dostoyevski'nin eserlerindeki felsefi ve etik sorunları dinselliğe indirgemıştır.

1917 Devrimi'nden hemen sonra, Sovyet eleştirmenler yazarın eserlerini tarih ve edebiyat akımlarına bağlı bir bakış açısıyla incelemiştir. Otuzlu, kırklı ve ellili yılların eleştirisinde, realizmi sanatta uygulanan ideoloji olarak kabul eden eleştirmenler, Dostoyevski'nin okurları üzerinde etkisini "zararlı" ilân etmişlerdir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nde Dostoyevski'nin eserleri yayınlanmamıştır. Altmışlı yıllarda Sovyet edebiyat bilimi realizm anlayışının sınırlarını genişletmiştir. Daha sonra, yetmişli-seksenli yıllarda Dostoyevski'nin Rus realist edebiyatındaki yerini diğer Rus yazarlarla kıyaslama yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır.

Doksanlı yıllarda Rusya her alanda yeniden yapılanmaya başlamıştır. Bu yenilikler edebiyat ve sanat alanında da boy göstermiştir.

---

* Dr.; Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dostoyevski'nin yasaklı günleri sona ermiş, hakkında yeni yorumlar yayınlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Edebiyat, eleştiri, realizm, yorum.*

ABSTRACT

F.M. Dostoevsky in History of Russian Literary Criticism

There are many interpretations of Dostoevsky's works in Russian literary criticism. In this article these interpretations are classified according to the year they were published and according to the ideological approaches underlying them.

The founder of contemporary Russian criticism Vissarion Bellinsky was the first to discover the original talent of Dostoevsky who, even by the first work, had attracted the interest of the literary circles of his time. But Bellinsky died when Dostoevsky was writing his greatest novels, so the relations between Bellinsky's successors and Dostoevsky changed. These critics who considered the life of a person totally dependent on the social conditions could not understand Dostoevsky's art.

In the beginning of the XXth century, before the Russian Revolution, the symbolists "rediscovered" Dostoevsky. Nevertheless they have reduced the philosophical and ethical problems in Dostoevsky's literary works totally to religious ones.

Immediately after the 1917 Revolution, the Soviet critics approached the writer's works from the prevailing historical and literary trends. In the literary criticism of the thirties, forties and fifties, the critics who considered realism as a ideology applied to arts, declared the influence of Dostoevsky upon his readers as "harmful". In this period Dostoevsky's works were not published in the Soviet Union. In the sixties, the Soviet literature critics have expanded the limits of the realism. Later, in the seventies and the eighties, they tried to determine the place of Dostoevsky's work in the Russian realistic literature by comparing it with the work of other Russian writers.

In the nineties, Russia began to reconstruct itself in every field. These renovations also occurred in the field of arts and literature. Thus new editions and new interpretations of Dostoevsky's work were made.

Key Words: *Literature, criticism, realism, interpretation.*

Dostoyevski eleştirisini en fazla etkileyen kuşkusuz sanatının güncelliği olmuştur. Bilindiği gibi yazar eserlerinin konusunu genellikle gazete köşelerinden ve günü etkileyen politik olaylardan seçmiştir. Romanlarında yer alan dinsel, felsefî, etik ve psikolojik sorunlar, yaşadığı zamanın sorun-

ları ile sıkı sıkıya bağlıdır. Dostoyevski, toplum ve kişi yaşamının sınır noktalarına olağanüstü sezgilere sahip olan bir yazardır. Savaşların, toplum ve teknolojik devrimlerinin çağı olan çağımızın toplumsal, ruhsal ve ahlâksal gerginliği, ifadesini yazarın eserlerindeki gerginliğinde bulduğunu düşünüyorum. Çağdaş insanın Dostoyevski'ye karşı büyüyen ilgisi de bundandır.

Rus eleştirisinde Dostoyevski'yle ilgili birçok yorumlar vardır. Aşağıda bu yorumlar yıllara göre sınıflandırarak tanıtılmıştır.

Kırklı Yıllar

Dostoyevski yazarlığa ilk adımını, XIX. yüzyılın kırklı yıllarında, Rus Edebiyatı'nın en parlak dönemlerinde *Eugenie Grandet* çevirisi ile atar. Bu yıllarda Puşkin, Lermontov, Hertsen ve Gogol'un realizm anlayışını devam ettiren Turgenev, Goncharov, Nekrasov gibi yazarların ilk eserleri yayımlanır. Natüralizm akımını oluşturan bu genç yazarlar, edebiyatta Gogol'un öğrencileri olarak anılır. Dostoyevski'nin ilk romanı *İnsancıklar* 1846 yılında yayımlanır. Bellinsky'nin roman üzerine dikkati çekmesiyle, kimseler tarafından tanınmayan genç yazar, Natüralizmin en önemli temsilcileri arasında yerini alır. Bellinsky öldüğünde Dostoyevski yazarlığa yeni başlamıştır, fakat eleştirmenin Dostoyevski üzerinde önemli etkisi olduğu gözlenmiştir (Kirpotin, 1976; Dolinin, 1989).

Mektuplarından birinde Chehov kırklı yıllardan “Bellinsky'nin saltanatı” olarak bahseder ve Bellinsky'nin Dostoyevski üzerinde etkisinin I. Nikolay'inkinden daha belirleyici olduğunu vurgular (Chehov, 1949).

Bellinsky, Dostoyevski'yi “olağanüstü özgün bir yetenek” olarak nitelendiren ilk eleştirmendir (Belkin, 1956). Bellinsky, “en basit kişide bile ne denli güzellik, mertlik, kutsallık olduğunu gösteren, çatı ve bodrum katlarında oturanları seven” yazarı (Belkin, 1956, s.215) över. *Bir Yazarın Günlüğü*'ünde Dostoyevski, Bellinsky'nin *İnsancıklar*'ı “sosyal bir tragedi” (Bellinsky, 1976-1982) olarak kabul ettiğini yazmıştır. Eserde trajedinin önemine dikkati çeken eleştirmen, genç yazarın insana yaklaşımını, okurlarını aynı anda güldürüp derinden sarsabilen yeteneğini takdir eder. Ama Bellinsky bununla birlikte bu yeni yeteneği, dil ve üslup engellerini aşamamış genç bir yazarın tecrübesizliği sonucu ortaya çıkan “lâf kalabalığı”yla (Bellinsky, 1976-1982, cilt 2, s.562) da suçlamaktadır.

Belinski, *Çifte*'yi yeteneğin bir alışırması olarak görür. Konusunu onaylamakla birlikte hikâyenin en az üçte birinin kısaltılmasını tavsiye eder. Eleştirmen iki tür tekrar olduğunu yazar: biri “yeteneksizlik sonucu”, diğeri ise “fazla yaratıcılıktan” ileri gelir. Ona göre hikâyenin uzunluğu işte bu “fazla yaratıcılıktan” kaynaklanmaktadır (Belkin, 1956). Bellinsky, *Çifte*, *Proharçin* ve *Ev Sahibesi*'nin ortak unsurlarını, inandırıcı olmayan fantastik ve romantik öğeler kullanmakta ve patolojik olaylara düşkünlük ve ölçüyü

aşmakta bulur. “Fantezilerin yerinin akıl hastanesinde” olduğunu belirten Bellinsky, bunların “yazarların değil, doktorların denetimi altında” (Bellinsky, 1976-1982 cilt 2, s.562) bulunması gerektiğini ifade ederek, hayal kırıklığını dile getirir.

Bu konuda kırklı yılların eleştirmenleri çoğunlukla Bellinsky'nin görüşlerini paylaşmaktadır. Annenkov, *Çifte* ve *Ev Sahibesi*'nin yazarı Dostoyevski'yi “deliliğin psikolojisi”ni konu alan bir yazar olarak böyle bir akımın öncüsü ilân eder¹ (Annenkov, 1879). V. Maykov², Dostoyevski'yi “olağanüstü özgün bir yetenek” olarak değerlendirmede Bellinsky'ye katılır, fakat yazarı Gogol'un öğrencisi olarak görmez. İkisi de eserlerinde toplumu ele aldıklarını belirten eleştirmen, Gogol'un sosyal ağırlıklı bir yazar olduğunu, Dostoyevski'nin ise öncelikle kişiye önem verdiğini vurgular. Psikolojik çözümleme açısından *Çifte*'de yazarın “bir adım daha ileriye gittiğini” belirten Maykov, bunu kahramanının “bölünmüş ruhunun anatomisini” sunarak başardığını ileri sürer (İstoriya russkoy kritiki, 1958, s. 430).

Altmışlı Yıllar

Bu dönemde Rusya'nın toplumsal yaşamı iki temel akım tarafından belirlenir: liberaller ve demokratlar. Her ikisi de, düşüncelerini yaymak için edebiyatı propaganda aracı olarak kullanarak, kendi gruplarından olmayanlara karşı savaş açmıştır. Chernishevsky ve Dobrolyubov'un önderliğinde devrimci demokratların, edebiyatın halkın yaşamını tasvir etmesi gerektiğini savunan ve “didaktik” olarak adlandıkları sanat teorisine karşın, liberaller kendi “artistik” teorisini ileri sürmüştür. Sanatın güncellikten uzak olması gerektiğine inanan Annenkov, Ap. Grigoryev gibi, o dönemde liberallerin estetiğine yakınlık gösteren eleştirmenler, sanatın insan yapısının temel niteliklerini tasvir etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

1861-1864 yılları Dostoyevski için çok önemlidir. Kendisi bu dönemi “görüşlerinin kökten değiştiği” yıllar olarak nitelendirmiştir. On yıllık Sibiryaya sürgününden sonra St. Petersburg'a geri dönen Dostoyevski, Bellinsky'nin görüşleri doğrultusunda, natüralizmin temsilcisi ve Petrashevski derneğinin devrimci görüşlerinin trajik kahramanı olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden de *Ezilenler* (1861) ve *Ölü Evinden Anılar* (1861-1862) devrimci demokratlar tarafından *İnsancıklar*'ın devamı olarak algılanmıştır. Bu durum kardeşi ile birlikte çıkardığı derginin yayın hayatına

---

¹ Pavel Vasilyeviç Annenkov (1812/13-1887), denemeci, eleştirmen ve anı yazarıdır.

² Valerian Maykov, *Yurttan Notlar* dergisinin Bellinsky'den devr alan, genç yaşta ölmesine rağmen, Rus eleştiri tarihine kendisinin “cana yakınlık kuralı” olarak adlandırdığı görüşleriyle damgasını vurmuştur.

geçmesiyle değişir. Dergide Dostoyevski, ortaya koyduğu “toprağa dönüş görüşleri”³ nin sonucu olarak, gerici bir yazar olarak anılmaya başlanmıştır. Nikolay Dobrolyubov⁴, *Ezilenler* üzerine yazdığı “Ezilmiş İnsanlar” başlıklı makalesinde konusunu, kahramanlarını, kullandıkları dili, romanı oluşturan her öğeyi teker teker eleştirir ve eseri “anlamsız, saçma ve değersiz” (Dobrolyubov, 1961-1964, cilt 5, s. 20) olarak tanımlar. Liberaller de *Ezilenler* hakkında Dobrolyubov’un görüşlerini paylaşır. Apollon Grigoryev ve Nikolay Strahov romanı şaşırtıcı derecede yaşamdan uzak, duygu yüklü çocukça saçmalıklar olarak nitelendirmiştir. Başka bir deyişle, Dobrolyubov’un *Ezilenler* hakkındaki eleştirisi, roman üzerinde kendisinden sonra yapılacak eleştirileri büyük ölçüde belirlemiştir. Sovyet dönemi edebiyat eleştirisinde de Dobrolyubov’un görüşlerini paylaşanlar çoğunluktadır (Tunimanov, 1980, s. 157-163).

Yetmişli-Seksenli Yıllar

Dostoyevski’nin 1864 yılında yazdığı *Yeraltından Notlar* adlı eseri, kanımca yetmişli-seksenli yıllarda yazacağı büyük romanlarına (*Suç ve Ceza*, *Budala*, *Ecinniler*, *Delikanlı*, *Karamazov Kardeşler*) bir giriş niteliğindedir. Yazar ilk olarak kişi ile özgürlüğü arasındaki eşitlik işaretini koymuştur: “... istençsiz, iradesiz bir kişinin piyanodaki tuştan ne farkı var ki?” (Dostoyevski, 1972). Yetmişli yıllarda eleştiri alanında çeşitli görüşlerin savaşına tanık oluyoruz. Chernishevski ve Dobrolyubov’un etkisiyle altmışlı yıllarda ortaya çıkan devrimci-demokrat eleştiri anlayışını savunanlar hâlâ gündemdedir. Yetmişli yıllarda Dostoyevski’nin eserleri muhafazakâr kanat tarafından devrimci-demokratların görüşlerini çürütmek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. *Yeraltından Notlar* ve özellikle *Ecinniler*’in yaratıcısı Dostoyevski devrim düşmanı ilân edilmiştir.

---

³ 1860 yılında Dostoyevski kardeşler *Zaman* dergisini yayınlamaya başlarlar. Başlıca yardımcıları eleştiri köşesini yöneten Apollon Grigoryev ile bilim ve felsefe sayfalarını hazırlayan Nikolay Strahov’tır. Derginin abone ilânındaki “toprağa dönüş” ifadesi Dostoyevski’ye özgü görüşlerin bir manifestosu niteliğindedir. Dostoyevski, Rus halkı ile batılılaşmış Rus aydınları aralarındaki derin uçurumun, Rus halkının “katıksız ulusal” ve “gerçek hristiyan” değerlerine geri dönerek yokedebileceğini savunur.

⁴ Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov (1836-1861) devrimci demokrat bir eleştirmendir. 1857 yılında *Çağdaş* dergisinin eleştiri bölümünün başına geçer ve burayı ölümüne kadar yönetir. Eleştirmen olarak Bellinsky ve Chernichevsky’nin anlayışını sürdüren Dobrolyubov, kendi eleştiri anlayışını “gerçekçi eleştiri” olarak nitelendirir.

Mihail Shedrin⁵, dönemin devrimci-demokrat eleştirisinin Dostoyevski'ye bakışına bir örnektir. Shedrin, Dostoyevski'yi gerici bir yazar olarak tanımlamakla birlikte, onu diğer yazarlardan ayıran özellikleri de sıralar: yeteneğinin büyüklüğü, sorunları derinlemesine işleyişi. Yazarın *Budala*'da erdemli kişiyi tasvir etme çabasını takdirle karşılar, fakat yazarın dünya görüşündeki çelişkiyi, idealleri gerçekte buldukları yerde (demokratlarda ve sosyalist düşüncede) değil de, başka yerlerde aramasını eleştirir. Bu "iç çelişkiler" ona göre Dostoyevski sanatını olumsuz yönde etkilemektedir: "... bir yandan hayat dolu gerçek kahramanlar, diğer yandan öfkeden titreyen ellerle yazılmış birtakım esrarengiz, sanki rüya içinde yaşayan kuklalar (...), büyük bir sanatsal öngörüye tanık sayfalar ve yaşamı yüzeysel algılayan sahneler" (Saltikov-Shedrin, 1933-1941, cilt 8, s.423).

Tuhaf, hasta, "zalim bir yetenek"⁶ olarak nitelendirilen Dostoyevski'nin, yetmişli-seksenli kuşak okurlarıyla bağları kopmuştur. Bu kopuş, sırf yazarın farklı toplumsal öğretisinden kaynaklanmıyor. Dostoyevski'nin eserlerinde yarattığı dünya, kullandığı dil, Yetmişli-Seksenli yılların okurları tarafından anlaşılammıştır. *Suç ve Ceza* ve özellikle *Budala*, *Ecinniler*, *Karamazov Kardeşler* adlı romanlarının konusu ve kahramanları gerçeklerden uzak, kompozisyonu ise kaosa benzetilmiştir.

Örneğin N. Mihaylovski'ye göre Rus edebiyatında hiç kimse "kuzuyu yiyen kurdun" hislerini Dostoyevski kadar başarılı bir biçimde "özenle ve sevgiyle" betimlememiştir. Mihaylovski'ye göre, Dostoyevski'nin kahramanları "kendi zalim eğilimlerini tatmin etmek için" acı çekiyorlar. Dostoyevski'nin kendisi de okurlarına acı çektirmektedir, sıradan bir işkenceciden tek farkı ise "olağanüstü" yeteneğidir (Dostoyevskiy v russkoy kritiki, 1956).

Doksanlı Yıllar

XX. yüzyılın eşiğinde Rus Devrimi öncesinde sembolistler Dostoyevski'yi yeniden "keşfetmiştir". Edebiyata bir "sihir yaratma sanatı" olarak yaklaşan sembolistler, Bellinsky, Dobrolyubov ve Pisarev'in⁷ temsil

---

⁵ Mihail Saltikov-Shedrin (1836-1889) Rus edebiyatının en büyük hiciv yazarlarından biridir. Ona göre bir sanatçının en önemli görevi ideolojik savaşta yerini belirlemesidir.

⁶ Tanım Nikolay Konstantinovich Mihaylovski'ye (1842-1904) aittir. Chernishevsky ve Dobrolyubov'un eleştiri anlayışından yola çıkan Mihaylovski'ye göre yazar, toplumsal ahlâkın yargıcı, edebiyat ise yazarın vicdanının sesidir. *Ecinniler* romanı üzerine yazdığı "*Zalim Yetenek*" başlıklı makalesi onun en kayda değer eleştiri yazısıdır.

⁷ Dmitry Ivanoviç Pisarev (1840-1860) devrimci-demokrat gazeteci ve eleştirmen. *Suç ve Ceza* üzerine yazdığı "*Yaşam Savaşı*" başlıklı makalesinde,

ettiği salt maddeciliğe karşı savaş açarak, edebiyat eleştirmenlerini önyar-gılarından sıyrılarak, “güzelliğin gizinden” bahsetmeye davet eder. Sembol-ist akımın temsilcilerinden hemen hemen herkes Dostoyevski hakkında birer kitap yazmıştır: Merejkovsky’nin *Lev Tolstoy ve Dostoyevski*, V. Rozanov’un *Büyük Engizisyoncunun Efsanesi* adlı kitaplarında, A. Bely ve V. Ivanov’un makalelerinde, XX. yüzyılın başında yazar, insan ruhunun karanlık derinliklerini inceleyen bir *yeraltı dehası* olarak ilân edilmiştir. Sembol-istler, Dostoyevski’nin eserlerinde, herşeyden önce kendi eğilim-lerine uygun görüşleri benimsemiş, yazarı “manevi baba”ları ve “ilk sembolist yazar” olarak kabul etmiştir.

Zamanla sembolistlerin yazar hakkında görüşlerinde değişiklikler olduğunu; hayranlık, yerini çok daha belirsiz ve çelişkili duygulara yerini bıraktığını gözlemliyoruz. V. Rozanov, Rus bilincini inanılmayacak derecede derinleştiren Dostoyevski’nin bununla birlikte bu bilinci sarstığını; A. Bely, yazarın onları “bataklığa” sürüklediğini yazmıştır (Solovyev, 1884; Rozanov, 1904; Bely, 1911; Filosofov, 1912; İvanov, 1916; Merejkovskiy, 1924; Bulgakov, 1906). Kanımca, bu duygularda, 1905-1907 Devriminin payı ve sembolistlerin “yeni bir dinsel bilinç” kurma çabalarının başarısızlığının payı büyüktür.

Dostoyevski sanatının bazı özellikleri ilk olarak sembolist eleştir-menler tarafından ele alınmıştır. Merejkovsky, Dostoyevski’nin Tostoy’dan farklı olarak “bedenin” değil de, “ruhun yaşantısını” tasvir ettiğini belirt-miştir (Merejkovskiy, 1914, cilt 15, s.231). İlk olarak sembolistler, Dostoyevski’nin eserlerinin dramayla benzerliğine dikkati çekmiştir. Merejkovsky, hatta onların roman değil de, herşeyin diyalogda düğümlenip çözüldüğüne göre, trajedi olarak görür (Merejkovskiy, 1995, s.108-110). Vyacheslav Ivanov göre ise, Dostoyevski’nin romanları epos ile tragedyanın bir bileşimidir ve katharsis etkisi yaratır (İvanov, 1916).

Sovyet Dönemi (1917-1991)

Rusya, XIX. yüzyılın ortalarında Devrim ile sonuçlanacak olan bir karışıklık dönemine girmiştir. Rus Çarlığı’nın, 1917 yılı Devrimi ile yıkıl-masından sonra, aynı topraklar üzerinde 1991 yılına kadar varlığını sürdüren Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği kurulmuştur.

Dostoyevski konulu edebiyata eleştirisinde 1921 yılı önemli bir yıldır. Doğumunun yüzüncü yılı nedeniyle yazarın mektupları ve romanlarının yaradılış sürecinin incelemesini sağlayan *Not Defterleri* yayınlanır. B.

Raskolnikov’un, “teorisini hızla zenginleşmeyi haklı çıkarmak için uydur-duğunu”, daha sonra ise teorisinden vazgeçerek “tamamiyle cahil” olan Sonya’nın etkisinde kalarak kendini ele verdiğini yazmıştır.

Engelgardt ve M. Bahtin, eserlerinin tür özelliklerini incelemeye yönelir. Engelgardt, Dostoyevski'nin romanlarını, kahramanları dünyayı bir "ide"nin yönettiği bakış açısından algılayan, "ideolojik" romanlar olarak tanımlar. Mihail Bahtin ise, geniş bir alanda araştırmalar yaparak, dünya edebiyatında birçok edebî türün Dostoyevski'nin eserlerinde kesişip onları nasıl zenginleştirdiklerini oraya koymuştur (Bahtin, 1976).

1928 yılında kurulan Rus Proleter Yazarlar Birliği, proletarya edebiyatı yaratmayı ve marksizmi benimsemeyen yazarlara karşı mücadele vermeyi amaçlamıştır. RAPP'ın 1932 yılında dağılmasından sonra Sovyet Yazarlar Birliği kurulmuş, resmî edebiyat görüşü olan sosyalist realizm dönemi başlamıştır.

Otuzlu, kırklı ve ellili yılların edebiyat eleştirisinde Dostoyevski'nin Rus Edebiyatı'ndaki yeri sorusu, onun genel olarak Rus realizmine ait olup olmadığı sorusuna dönüşür. Jdanov-Stalin dönemi, Rusya'nın tarihinde kara bir sayfadır. Bilime ve sanata, düşünceye karşı başlatılan kampanya bir savaşa dönüşür. Realizmi sanatta uygulanan ideoloji olarak nitelendiren eleştirmenler, Dostoyevski'nin okurları üzerinde etkisini "zararlı" ilân etmişlerdir. Özellikle, devrimci-demokratların eleştiri anlayışını sürdüren Anatoliy Lunacharski ile Maksim Gorki'nin Dostoyevski hakkında ileri sürdükleri görüşlere değinmek istiyorum. Rus yazar ve siyaset adamı A. Lunacharski, M. Bahtin'in *Dostoyevski'nin Poetiği* kitabı üzerine yazdığı *Dostoyevski'nin Çoksesliliği Üzerine* makalesinde şöyle der: "Devrimin doğurduğu yeni insana Dostoyevski gibi bir devî tanımamak yakışmaz, ama etkisi altında kalması da utanç verici ve toplum sağlığı açısından da zararlıdır" (Dostoyevskiy v russkoy kritiki, 1956, s. 429). Bu öğütleri ile Lunacharski, "dostoyevskiciliğe" karşı yürüttüğü kampanyada Gorki'ye katılmaktadır. 1934 yılında, Sovyet Yazarlar Birliğinin ilk toplantısında Gorki, Dostoyevski'yi "faşizmin öncüsü" ilân eder; onun terimi olan "dostoyevskicilik" dar kafalı burjuva düşüncesini simgeler.

Bu dönemde Sovyetler Birliği'nde Dostoyevski'nin eserleri yayınlanmamıştır. Eserlerine, araştırmacılarına ve kitapevlerine karşı yürütülen kampanya, Dostoyevski'yi Rus Edebiyatı'ndan, okurları ve yorumcularından ayırmıştır.

Sosyalist realizm akımı 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra eski etkisini kaybeder. Altmışlı yıllarda Sovyet edebiyat bilimi realizm anlayışının sınırlarını genişletir (Fridlender, 1964). Dostoyevski'nin Rus edebiyatındaki yeri, diğer Rus yazarlarla karşılaştırma yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır. Yazarın Shedrin, Turgenev, Bellinsky, Nekrasov ile ilişkileri incelenmiştir. Dostoyevski'nin Rus realist yazarlarla birleştiren, psikolojik çözümlemeleri, felsefi arayışları ve Rusya'nın tarihsel gelişimini sağlayacak özgün yollar arayışı olduğu ileri sürülmüştür (Borshagovskiy, 1956; Budanova, 1987; Ginn, 1985; Kirpotin, 1976).

Doksanlı yıllarda Rusya'nın her alanda yeniden yapılanmaya başlamasıyla, Dostoyevski'nin yasaklı günleri sona ermiş, hakkında yeni yorumlar yayınlanmıştır. Bununla birlikte ilk olarak Nikolay Berdyaev, Lev Shestov, Konstantin Mochulski, A. Steinberg, V. Zenkovski gibi mültecî düşünürlerin Dostoyevski hakkında yazdıkları kitaplar da Rus okurlarına ulaşmıştır. F.M. Dostoyevski, 1917 yılında Rusya'dan iltica eden eleştirmen ve düşünürlerin en çok okuduğu ve en sevdiği yazarlardan biridir. Mülteciler, Dostoyevski'nin eserlerinde “manevi vatanlarına” kavuşmuş; yazarı herşeyden önce, bir “peygamber”, Rus halkının gelecekte yaşayacağına inandıkları “dinsel Rönesans”ın habercisi olarak kabul etmiş; V.V. Rozanov ve D.S. Merejkovsky'nin sembolist bakış açısını paylaşarak yazarı dinî bir düşünür olarak benimsemiştir (Russkiye emigranty o Dostoevskom 1994).

Dostoyevski'nin eserleri en ünlü eleştirmenler tarafından ele alınmasına karşın, yazarın onları yüzeysellikle suçlamak için yeterince nedeni olduğu kanaatindeyim. Yazar hayattayken de, ölümünden sonra da hakkında ileri sürülen görüşler, bizlere Dostoyevski'den çok, bu görüşlerin sahibi hakkında bilgi veriyor.

Yukarıdaki örnekler, “Eleştiri nedir? Ne olmalıdır?” soruları üzerine tekrar düşünmemizi gerektiriyor.

KAYNAKLAR

- Annenkov, P., *Vospominaniya i kritičeskiye oçerki v 3 t.*, SaintPetersburg, 1879.
- Bahtin, M., *Problemi na poetikata na Dostoyevski*, Sofiya, Nauka i izkustvo, 1976.
- Bellinsky, V., *Polnoe sobranie soçineniy v 3 t.*, Moskva, 1976-1982.
- Belkin, E., *Dostoyevskiy v russkoy kritiki*, Moskva, Goslitizdat, 1956.
- Bely, a., *Arabeski*, Musaget, Moskva, 1911.
- Borshagovskiy, S., *Shedrin i Dostoyevskiy*, Moskva, 1956.
- Budanova, N., *Dostoyevskiy i Turgenev*, Leningrad, 1987.
- Chehov, A., *Polnoe sobranie soçineniy i pisem*, Moskva, Goslitizdat, 1949.
- Dobrolyubov, N., *Sobranie soçineniy v 9 t.*, Moskva, AN SSSR, 1961-1964.
- Fridlender, G.M., *Realizm Dostoevskogo*, Moskva-Leningrad, 1964.
- Ginn, M., *Dostoyevskiy i Nekrasov*, Kareliya, 1985.
- İvanov, V., *Borozdiy i meji*, Moskva, 1916.
- Kirpotin, V., *İzbranniye rabotty v 3 t.*, Moskva, Hudojestvennaya literatura, Moskva, 1978.
- Merejkovskiy, S., *Polnoe sobranie soçineniy*, Moskva, 1924.

- Merejkovskiy, S., *Lev Tostoy i Dostoyevskiy. Veçniye sputniki*, Moskva, Respublika, 1995.
- Rozanov, V., *Na leksii o Dostoevskom, Novoe vremya*, 4 iyulya, 1904.
- Saltikov-Shedrin, M., *Polnoe sobranie soçineniy*, Moskva-Leningrad, 1933-1941.
- Solovyev, V., *Tri reçi v pamyat Dostoevskogo*, Moskva, 1884.
- Tunimanov, V., *Tvorçestvo Dostoevskogo*, Leningrad, Nauka, 1980.